

INTRODUCCIÓ

Mèxic: traçant oportunitats per la pau

ICIP

Institut Català Internacional per la Pau

Diversos països a l'Amèrica Llatina registren actualment elevats i intensos nivells de violència malgrat que es considera que al seu territori (ja) no hi ha un conflicte armat en el sentit clàssic de l'expressió. Amb les seves idiosincràsies locals, sol tractar-se d'una violència que combina pobresa i exclusió amb alts nivells d'agressions, amenaces contra la vida i integritat física i un cúmul de violacions contra els drets humans que fan difícil o impossible el desenvolupament d'un projecte de vida digne –individual o col·lectiu. Darrere d'aquestes violències se sumen actors públics i privats, locals i internacionals, la intervenció dels quals es veu facilitada per un clima d'impunitat i corrupció. Les conseqüències de polítiques econòmiques neoliberals i d'una arrelada cultura masclista tampoc són alienes a les diferents manifestacions d'aquesta violència.

Com a institució de promoció i construcció de pau, des de l'ICIP considerem necessari aprofundir en l'anàlisi d'aquestes situacions de violències multidimensionals o plurals i de les estratègies per revertir-les. Cal fer seguiment de les polítiques públiques de prevenció i fer-ho des d'una perspectiva pacifista i feminista, és a dir, posant en el centre la vida, les cures, la dignitat humana, la convivència, la igualtat d'oportunitats i la no-discriminació. Considerem també necessari donar visibilitat i valor als mecanismes socials de resiliència, així com a les valentes iniciatives ciutadanes de resistència pacífica, de lluita pels drets humans, de defensa del territori i del teixit social que s'articulen en aquests complexos i perillosos contextos.

Mèxic és un dels països fetejats per la violència més paradigmàtics. Les xifres són alarmants: d'acord amb dades oficials, l'any 2018 van ser assassinades 33.753

persones. Més morts que les que produeixen els combats en països com el Iemen o l'Afganistan¹. Més morts que la suma de les morts en atemptats terroristes a tot el món². Al nombre de víctimes per homicidi dolós cal afegir les més de 40.000 desaparicions forçades, així com l'enorme ventall d'altres violacions dels drets humans. La superposició de delinqüència comuna, presència del crim organitzat, corrupció, impunitat i extralimitacions de les forces de seguretat alimenten la sufocant situació d'inseguretat a moltes zones del país.

“ Les xifres són alarmants: l'any 2018 van ser assassinades 33.753 persones a Mèxic. Més morts que les que produeixen els combats en països com el Iemen o l'Afganistan ”

Altres països d'Amèrica Llatina presenten taxes de violència iguals o més escandaloses. Tanmateix, a Mèxic hi ha una sèrie de factors propicis a respostes socials, polítiques i culturals que superen les polítiques basades en la securització.

El gir en el discurs polític és un d'ells. Efectivament, el president Andrés Manuel López Obrador, elegit fa poc més d'un any, es va desmarcar a la seva campanya electoral de la línia bel·licosa dels seus antecessors i es va referir, encara que de forma confusa i potser precipitada, a mesures de justícia transicional. El gener de 2019, ja iniciat el seu mandat, va assenyalar que la guerra contra el narcotràfic havia acabat. Encara que això no ha significat fins ara una reducció dels nivells de violència ni una aposta decisiva per la desmilitarització de la seguretat pública, sí que es percep una evolució cap a un paradigma més favorable al benestar social.

Un altre potencial transformador fonamental que té Mèxic és l'àmplia capacitat de mobilització i incidència d'una societat civil inquieta i vibrant i d'una acadèmia crítica i de gran qualitat. Organitzacions de drets humans, comunitats afectades per la violència i molts centres acadèmics continuen treballant i fent propostes sostenibles de construcció de pau, entenent que aquesta no s'ha de limitar a una qüestió

merament de seguretat.

“ A Mèxic hi ha una sèrie de factors propicis a respostes socials, polítiques i culturals que superen les polítiques basades en la securitització ”

Les alternatives de construcció de pau que es desenvolupin a Mèxic poden ser de gran inspiració per crear nous instruments i noves estratègies a altres indrets del món. Davant del repte d'aquestes violències, fan falta diagnòstics que n'abordin la complexitat i les responsabilitats dels diferents actors. Calen nous instruments i estratègies per transformar aquests “nous” conflictes que vagin més enllà d'una pacificació basada en la imposició d'una seguretat armada. La pau no es pot imposar a partir de la coerció, l'amenaça i l'ús de la força.

Aquesta publicació ha estat preparada en el marc del I Fòrum Internacional per la Construcció de Pau a Mèxic que se celebra els dies 25, 26 i 27 de setembre de 2019 a Barcelona. Es tracta d'una activitat organitzada conjuntament per Serapaz, la Taula per Mèxic i l'ICIP per tal de donar visibilitat, analitzar i debatre sobre les oportunitats i esforços que existeixen avui a Mèxic per reduir els índexs de violència, crear condicions que permetin avançar en una convivència sana i enfortir una cultura de pau. Els textos que aquí es presenten pretenen aportar elements per al debat.

A l'article introductori, Alberto Solís, director de l'ONG Serapaz, ens proposa justament una lectura crítica dels primers mesos de mandat del president López Obrador, on alhora destaca certes obertures per a la transformació social i les significatives i persistents mancances per arribar a un canvi real. Més que mesures de pacificació basades en l'ordre i la seguretat, el país necessita, opina l'autor, una estratègia integral de construcció de pau.

Algunes de les propostes més noves en relació amb els governs anteriors tenen a veure amb la introducció de conceptes de justícia transicional. Però com hem d'entendre la justícia transicional en un context com el mexicà? Des d'on i cap a on està transitant el país? Quins mecanismes dels molts que ofereix la justícia transicional serien aplicables? I en quins errors no s'hauria de caure per no generar falses expectatives o tergiversar el sentit de la justícia? Cristián Correa, de l'Internacional Centre for Transitional Justice, ens ofereix bones idees i reflexions.

“ Aquesta publicació ha estat preparada en el marc del I Fòrum Internacional per la Construcció de Pau a Mèxic que se celebra els dies 25, 26 i 27 de setembre a Barcelona ”

A continuació, proposem tres articles dedicats a col·lectius que no només es veuen especialment afectats per la violència, sinó que també són actors clau per denunciar-la i prevenir-la i per formular propostes pacífiques transformadores: dones, joves i pobles i comunitats indígenes.

En el primer text, la investigadora i representant de la Taula per Mèxic, Sonia Herrera, recorda que a més de fixar-nos en l'experiència de les dones davant del conflicte i la violència, cal incloure-les, d'acord amb l'esperit de la resolució 1325 del Consell de Seguretat de Nacions Unides, en el disseny i execució de les mesures contra la violència. També és necessari, subratlla, “repensar el concepte mateix de seguretat en el seu conjunt, posant la vida i l'ètica de la cura en el centre, des de les perifèries i les fronteres, des dels feminismes no hegemònics”.

Per la seva part, Alicia Reynoso, psicòloga i activista en moviments estudiantils, ens explica com els i les joves de Mèxic han passat de certa indiferència per l'àmbit polític a estar molt connectats amb la situació d'extrema violència que viu el país i s'han anat organitzant –en àmbits universitaris i d'altres– per articular espais de resistència i transformació. En aquest sentit les xarxes socials han estat clau per a la

conscienciació, indignació i mobilització.

“ Les alternatives de construcció de pau que es desenvolupin a Mèxic poden ser de gran inspiració per crear aquests nous instruments i estratègies a altres indrets del món ”

Francisco López Bárcenas, reconegut professor, investigador i assessor de comunitats indígenes, explica al següent article com la situació de violència afecta aquestes poblacions, les quals han de fer front igualment a l'impacte d'un model econòmic extractivista que posa en perill el medi ambient als seus territoris i distorsiona les relacions socials a les seves comunitats. Davant d'aquestes adversitats, els col·lectius indígenes han estat capaços de desenvolupar accions pacífiques de resistència i de defensa de la Mare Terra.

Així mateix, hem volgut referir-nos en aquest monogràfic a les persones migrants, durament perseguïdes i criminalitzades a Mèxic, especialment arran de la pressió exercida per l'actual administració nord-americana i la creixent xenofòbia que s'experimenta en aquesta i altres regions del món. Es fa necessari destacar de manera pedagògica la increïble resposta solidària cap a les persones migrants que molts mexicans i mexicanes han desenvolupat en resposta a les condicions hostils en què aquestes persones intenten arribar a la frontera dels Estats Units. També ens ha semblat interessant incloure la visió que tenen Pietro Ameglio sobre les caravanes que es formen amb aquest objectiu. Aquest referent llatinoamericà en resistència civil noviolenta ens presenta aquestes marxes com una acció col·lectiva reivindicativa noviolenta.

Per a l'últim article, vam sol·licitar a Gloria Abarca, doctora en Estudis Internacionals de Pau, Conflictes i Desenvolupament i professora d'educació primària i secundària, que desenvolupés com la cultura de pau és també una eina de transformació social a Mèxic. En aquest sentit, les accions d'educació per la pau són urgentment necessàries,

malgrat tots els reptes que comporten en contextos tan dràsticament marcats per la violència. L'autora aprofundeix en la qüestió a través d'exemples concrets de capacitació en educació per a la pau en les que ella mateixa ha tingut un paper actiu.

“ El nostre reconeixement als i les defensores dels drets humans i del medi ambient, els i les lideresses comunitàries, els i les periodistes que posen la seva vida en perill perquè avui sigui possible plantejar camins per a la construcció d'una pau justa i duradora a Mèxic ”

És un plaer poder incloure en el present número de la revista *Per la Pau* una entrevista a Nashieli Ramírez, presidenta de la Comissió de Drets Humans de la Ciutat de Mèxic i activista pels drets humans de llarga trajectòria. Ella ens ressalta com la violència afecta de manera específica nens, nenes i adolescents, un col·lectiu en situació d'especial vulnerabilitat que requereix més visibilitat i mesures específiques de protecció. A més, vam tenir l'oportunitat de conversar amb ella sobre actuacions que es duen a terme des d'algunes institucions mexicanes per avançar en el camí de la construcció de la pau.

Finalment, en aquest monogràfic incloem una breu recomanació de recursos que ens han semblat interessants per aprofundir una mica més en temes abordats als diferents articles. La quantitat de materials (ja siguin llibres, informes, documentals, anàlisis, obres artístiques, pàgines web, etc.) que existeixen sobre la situació de violència a Mèxic és tal que no ens ha estat possible incloure'ls tots. El fet que no apareguin en aquesta modesta recopilació no significa que no apreciem la seva qualitat i utilitat.

Des de l'ICIP volem agrair molt sincerament a tots els autors i altres persones que, amb les seves idees, consells, edicions, traduccions, revisions i maquetació, han fet possible aquesta publicació. Voldríem també expressar el nostre reconeixement cap als i les

defensores dels drets humans i del medi ambient, els i les lideresses comunitàries, els i les periodistes que posen la seva vida en perill perquè avui sigui possible plantejar camins per a la construcció d'una pau justa i duradora a Mèxic.

1. Pettersson T., Högladh S., Öberg M. "Organized violence, 1989-2018 and Peace agreements" a *Journal of Peace Research*. 56(4): 589-603.

2, Institute for Economics Peace. Global Terrorism Index 2018: Measuring the impact of terrorism, Sydney, novembre 2018. Disponible aquí <http://visionofhumanity.org/reports> (consulta realitzada el 4 de setembre la 2019).

Fotografia #CaravanaMX per la Pau

© Generalitat de Catalunya